УДК 61 + 351.77 + 615.338

О. Я. Сорока,
начальник юридичного відділу, Івано-Франківського національний медичний університет

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ КУРОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПРИКАРПАТТІ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XX СТОЛІТТЯ

У статті аналізується державне регулювання курортної діяльності на Прикарпатті у першій половині XX століття.

This article analyzes the state regulation of resort activities in Prykarpattya in the first half of the 20 th century.

Ключові слова: державне регулювання, курортна діяльність.
Key words: state regulation, resort activities.

"Курорти!..." — одне це слово робить людину здоровішою.
Сад житейських мудростей.

ВСТУП

Стратегічною метою державної політики у сфері діяльності курортів є формування та розвиток ефективного, прибуткового та конкурентоспроможного на світовому ринку курортного комплексу, створення оптимальної системи надання доступного та результативного санаторно-курортного лікування і відпочинку для широких верств населення відповідно до гарантованого рівня медико-санітарної допомоги, забезпечення громадян України та іноземців курортно-рекреаційними послугами на рівні світових стандартів, а також екологічно збалансованого і ефективного природокористування [6].

Вивчення історичної спадщини розвитку курортного потенціалу Прикарпаття та подальше врахування історичного досвіду є важливим джерелом побудови системи охорони здоров'я України як держави з високим оздоровчим потенціалом курортів, багатих на унікальні, особливо цінні та загальнопоширені природні лікувальні ресурси.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Прикарпатський регіон зі своїми неповторними краєвидами за всіх часів був і залишається найпривабливішим для відпочинку куточком України. Тут до послуг відпочиваючих і туристів на рідкість незабруднене довкілля, цілюще повітря, чисті ріки, багаті дарами ліси і гори. Це — приваблива у своїй первинній красі сільська місцевість зі збереженими національними традиціями, самобутніми обрядами, старовинними церквами радо приймає тих, хто бажає зміцнити власне здоров'я [1].

Гармонійність природи, м'який клімат, густа річкова сітка, гірські озера, наявність цілющих мінеральних джерел, родовищ озокериту, лікувальних грязей, цікава історія краю з її неповторними пам'ятниками старовини складали і продовжують складати виняткові умови для виникнення і формування популярних курортів на Прикарпатті, серед яких найбільш відомими були і залишаються кліматичні курорти Яремче, Ворохта, Косів та бальнеологічно-грязевий курорт Черче [7].

Ці мальовничі курорти приваблювали чисельних туристів. Відвідування хворими гірських висот, звідки відкривається панорама хребтів, долин і рівнин, сприяли зміцненню організму, підвищенню його опірності різним захворюванням. Ці курорти доступні північним кліматичним впливам і відрізняються чистотою повітря, відносно прохолодним літом, затяжною зимою, відсутністю сильних вітрів, значними атмосферними опадами у весняно-літній період [5].

На жаль, про рекреаційне господарство Гуцульщини знаходимо багато розрізненої інформації, що грунтується на окремих фактах чи подіях, пов'язаних з відпочинком у цьому краї. Але і досі немає узагальненої інформації, що відкрила справжнє історичне минуле рекреації [3].

Незважаючи на низький економічний рівень розвитку, незадовільний стан охорони здоров'я, Прикарпаття в досліджуваний період було привабливим для туристів і відпочиваючих завдяки лікувальним властивостям клімату та лісів, родовищам мінеральних вод та кухонних солей, живописним краєвидам, чудовим горам та водоспадам.

Рівень охорони здоров'я на Гуцульщині був найгіршим у Австро-Угорщині, а відтак, і в Польщі, а рівень смертності — найбільшим. Окрім загальнодержавних захворювань, на Гуцульщині побутували такі інфекційні захворювання, як червінка, висипний тиф, венеричні захворювання. Високою була дитяча смертність. Проте Гуцульщина вирізнялась невичерпними рекреаційними ресурсами, на базі яких функціонувало багато кліматичних курортів з передовою технологією лікування [2].

Починаючи з середини XIX ст., в цей край на літній відпочинок прибувало багато людей, причому не тільки місцевих. В основному такі відпочинкові місця були в Жаб'ї, Криворівні, Яремчі, Ворохті, Микуличині, Пістині, Косові, Буркуті, Дорі, Ямні тощо. Відпочиваючі, переважно багаті люди, винаймали кімнати в гуцулів, купували в них овече й козяче молоко, бринзу, жентицю (спеціально приготовлене молоко — авт.) та харчувалися місцевими продуктами. З часом у місцевостях з мінеральними водами спритні підприємці, а то й лихварі (з метою збільшення свого доходу) будували водолікарні, невеликі літні будинки санаторного типу й здавали за певну оплату (1869 р. — Пістинь). Подібна водолікарня була в Косові. Починаючи з 1880-х років, багато відпочиваючих прибувало до Дори і Яремче, де знаходився відомий водоспад на річці Прут. Приїжджали також ті, хто лікував легені, бронхіт та інші недуги. В 1875 р. преса повідомляла про те, що в Делятині на оздоровлення прибуло багато людей, однак не було для них відповідних умов, харчування та крамниць. Тільки польське Товариство Татранське спромоглося побудувати в кінці XIX ст. в Жаб'ї (тепер Верховина — авт.) кілька будиночків, приїжджі гості винаймали для відпочинку гуцульські хати [3].

На початку XX ст. курорти Галичини поповнюються численними санаторіями і лічницями, серед яких було багато комфортабельних лікувальних закладів: санаторій лікаря Скурчевского в Криниці, санаторій лікаря Колончковского в Щавниці, санаторій для пацієнтів з хворими легенями лікаря Длуского в Закопаному, лічниця лікаря Тарнавского в Косові, великий гідро- та фізіотерапевтичний заклад лікаря Храмса в Закопаному, гідропатичні заклади лікаря Еберса в Криниці, лікаря Грабера в Яремчі, лікаря Жураковского в Татарові, лікаря Міхаліка у Ворохті, лікаря Закжевского в Маріївці, а також гідропатичний заклад у Сасові та інші.

Яремче як курортне містечко почало розвиватися з XIX століття, сюди приїжджали відпочиваючі з Відня, Варшави, Кракова, Львова та інших міст Австро-угорської імперії, а згодом курорт Яремче — визнаний у Європі кліматологічний центр (лікування хворих на туберкульоз).

Чудові гірські краєвиди, водоспади та скелі, будівництво у 1893—1894 рр. залізниці Станиславів — Керешмезе (Ясіня) сприяли розвитку туризму. У 1894-1907 рр. тут побудували 70 вілл, на які було витрачено майже 500 тис. корон. Власниками вілл були польські та єврейські урядовці, купці та промисловці [3].

У першій половині XX ст. польські бізнес-кола вкладали значні інвестиції в розбудову модерної курортної інфраструктури Яремче. У той час збудовано десятки вілл та пансіонатів ("Рай", "Морське око", "Троянда", "Пристань", "Варшав'янка" та ін). Станом на 1937 р. (коли радянська Україна знемагала від голодомору й репресій) курорт Яремче мав 2 готелі єврокласу, 44 пансіонати, 3 санаторії, 56 вілл та 53 гуцульські хати для відпочивальників. Літній сезон відпочинку у віллах та пансіонатах тривав з 15 травня до 15 жовтня, а зимовий — з 15 грудня до 15 березня. Взимку відпочивальни-

ки займалися лижним і санним спортом, діяв добре обладнаний трамплін для "лижв'ярів". На курорті Яремче (разом з Дорою і Ямною) з 1937 р. відпочивало понад 10000 осіб [8].

Ворохта як курорт почала розбудовуватися після проведення залізної дороги у 1884 році. Перший відпочинковий заклад відкрили у 1906 р., який називався "Перша санаторія", згодом у радянський період він був перейменований у "Гірське повітря", що функціонує й до сьогодні. У 1928 р. Ворохта була офіційно визнана курортом для хворих на туберкульоз і хвороби легень. До сьогодні тут оздоровлюються мешканці з різних куточків України. Водночас селище розвивається як осередок гірськолижного спорту та туризму. У 1930 р., за часів польського врядування, у Ворохті збудовано два трампліни — для дітей і дорослих, які набули міжнародного значення. Сюди приїжджали змагатися спортсмени із Німеччини, Норвегії, Фінляндії та інших країн. Цікавими об'єктами у Ворохті є збережені віадуки (кам'яні залізничні мости на високих опорах через глибокий яр або ущелину — авт.), збудовані у XIX—XX ст. Цими кам'яними мостами проходила перша залізниця. В інших поселеннях подібні мости були знищені під час Другої світової війни. Збережені санаторії та вілли XIX—XX ст. мають цікаву конструкцію і декоративне різьблення, що варті неабиякої уваги [9].

Косів славився відомою лічницею Тарнавського, де лікували майже всі хронічні недуги, особливо спричинені незадовільним обміном речовин. Замість аптечних препаратів, електротерапії застосовували природні ліки — повітря, сонце, воду, рух, дієту, саме тому лічницю називали природо або водолікувальним закладом, а також гігієнічною лічницею. Під гігієною розумілися, насамперед, гігієна харчування (дієта вегетаріянська, овочева, у виняткових випадках м'ясна, частіше змішана) і гігієна дихання чистим підгірським, багатим на озон, повітрям (лікувально-дихальна гімнастика, соняшні та повітряні купелі, спання при відчинених вікнах, фізична праця); крім того, застосовувалися м'які водолікувальні процедури (зокрема, парові та сухі лазні, звичайні та хвилясті ванни, натирання, завивання в коци). Особливим зацікавленням користувалася так звана "соняшна лазня" — скляна посудина на терасі купальні, за допомогою якої сонячне проміння концентрувалося безпосередньо на шкірі того, хто в ній перебував; на відміну від електричної, ця лазня була приємнішою, бо містилася на свіжому повітрі — просто під сонячним промінням, а також вона була ефективнішою, оскільки завдяки їй можна було спотіти навіть взимку. Своїх хворих доктор Аполінаріуш Тарнавський заставляв багато рухатися, ходити в гори, вони працювали в саду, на городі, купалися в холодній воді Рибниці. Вечорами мусили танцювати, співати, бо й це доктор вважав ліками. Ніхто не смів ні горілки скуштувати, ні папіроса запалити. А як хтось порушував такий порядок — мусив забиратися з закладу, хоч оплатив за лікування до самого кінця, грошей доктор не повертав. Вчив кожного, як йому жити, щоб бути здоровим. На брамі закладу було написано: "Володій собою!" [10].

Історія виникнення поселення Черче (назва походить від заснованого в давнину чернечого монастиря) свідчить про те, що кмітливі місцеві жителі активно займалися "лікувальною практикою" ще до офіційного визнання високих лікувальних властивостей черченських джерел і розташованого на південно-західній околиці села цілющого болота. Хворих, які скаржилися на кісткові і м'язові недуги, черченці за інтуїтивно визначеною методикою поміщали у діжки з підігрітою болотною масою. Курс лікування тривав доти, поки пацієнт не відчував позитивних сигналів від досі хворого місця.

Розголос про чудодійні черченські природні ресурси швидко поширився в окрузі, проте наукове обгрунтування їх цілющої сили відбулося лише на початку XX ст. Під час масштабних навчань австрійської армії, які проходили на Рогатинщині в 1905 р., військові лікарі зацікавилися народним грязелікуванням і надіслали зразки болотистої "панацеї" та мінеральних вод у Відень. Проведені там лабораторні дослідження завершилися сенсаційним повідомленням: у Черче можна успішно лікувати хронічні недуги суглобів, жіночі хвороби та інші задавнені болячки. Багаті віденці відразу зголосилися вкладати кошти у прогнозовано прибуткову курортну справу, але їхнім інвестиційним намірам перешкодила Перша світова війна [5].

З ініціативи і за кошти черченської громади в 1927 р. відкрилася перша бальнеологічна споруда — лазня з вісімнадцятьма кабінками. 1 березня 1929 р. було офіційно зареєстровано "Спілку з обмеженою відповідальністю "Мінеральний живець "Черче", членами якої стали бізнесові установи та приватні особи. Офіційне відкриття сезону відбулося в неділю 21 липня 1929. Упродовж кількох наступних років тут виросли спроектовані українськими архітекторами витончені будівлі пансіонатів "Роксоляна", "Надія", "Туринівка", "Амата", "Грибок", вілла "Богданівка", що належала Богдану Лепкому. Його рідний брат Левко Лепкий був директором курорту, слава про лікувальні можливості та бездоганну впорядкованість території якого поширилася світами. Відпочивати в Черче стало престижно, тому сюди з'їжджалися не лише бажаючі підлікуватися. У теплу пору року до живця переміщувалося національне культурно-мистецьке життя — відбувалися концерти за участі найвідоміших оркестрів і виконавців, вечорниці, конкурси "Міс Черче", художні виставки та розважальні вечори.

Після розпаду Польщі живець "Черче" з вересня 1939 р. перейшов у власність профспілок і як санаторій проіснував тільки один рік, бо у червні 1941 р. розпочалася війна. До липня 1947 р. санаторій простояв пусткою, а 25.07.1947 р. Рада міністрів УРСР прийняла постанову "Про встановлення в Черчі курорту" [4].

ВИСНОВКИ

1. Системний аналіз літературних джерел за темою дослідження дає право стверджувати, що стратегічною метою державної політики у сфері діяльності курортів є формування та розвиток ефективного, прибуткового та конкурентоспроможного на світовому ринку курортного комплексу, створення оптимальної системи надання доступного та результативного санаторно-курортного лікування і відпочинку для широких верств населення відповідно до гарантованого рівня медико-санітарної допомоги, забезпечення громадян України та іноземців курортно-рекреаційними послугами на рівні світових стандартів, а також екологічно збалансованого і ефективного природокористування.

2. Обгрунтовано, що, незважаючи на низький економічний рівень розвитку, незадовільний стан охорони здоров'я, Прикарпаття в досліджуваний період було привабливим для туристів і відпочиваючих завдяки лікувальним властивостям клімату та лісів, родовищам мінеральних вод та кухонних солей, живописним краєвидам, чудовим горам та водоспадам.

3. Встановлено, що Прикарпатський регіон зі своїми неповторними краєвидами за всіх часів був і залишається найпривабливішим для відпочинку куточком України. Тут до послуг відпочиваючих і туристів — на рідкість незабруднене довкілля, цілюще повітря, чисті ріки, багаті дарами ліси і гори. Це — приваблива у своїй первинній красі сільська місцевість зі збереженими національними традиціями, самобутніми обрядами, старовинними церквами радо приймає тих, хто бажає зміцнити власне здоров'я.

Література:

1. Дарчин Ю.В., Радиш Я.Ф. Оптимізація механізмів державного регулювання розвитку санаторно-курортного потенціалу Прикарпатського регіону країни//Україна. Здоров'я нації. — 2009. — № 3(11). — С. 83—90.

2. Клапчук В.М. Медицина та санаторне лікування на Гуцульщині у XIX—XX ст. / Ученые записки Таврического национального университета им.В.И.Вернадского. — 2008. — № 1. — С. 52—62.

3. Клапчук В. М. Туризм та відпочинок на Гуцульщині у другій половині XIX — першій третині XX століть//Україна:культурна спадщина, національна свідомість, державність. — 2008. — № 17. — С. 80—87.

4. Коритко Р. Історія санаторію "Черче". — Львів., 1996. — 116 с.

5. Курорты Прикарпатья//Под редакцией проф. Т.Т. Глухенького, проф. Я.П. Склярова. — Издательство Львовского государственного университета, 1957. — С. 150.

6. Курорти та санаторії України: Науково-практичний довідник/За редакцією проф., мед.н., пров.н.с. О.М. Торохтіна. — Київ: Видавничий дім "Фолігрант", 2009. — 432 с.

7. Мазур Ф.Ф. Соціально-економічні умови розвитку рекреаційної індустрії (на прикладі Карпатського регіону): навчальний посібник. — К.: Центр учбової літератури, 2005. — 96 с.

8. Рутинський М.Й. Перспективні напрями розбудови рекреаційної інфраструктури курортної столиці Українських Карпат — м. Яремчі // Вісник Львівського університету. Серія географічна. — 2006. — № 33. — С. 364—372.

9. Електронний ресурс. — Режим доступу: http://yaremche.org/district/52.

10. Електронний ресурс. — Режим доступу: http://kosiv.org/kosivschina/1021-doktor-tarnavskyj.html.

Стаття надійшла до редакції 28.09.2012 р.